

პროექტი „საქართველოს მომავალი“

საქართველოს უმცირესობები: ინტეგრაციის გზაზე არსებული ბარიერების ნგრევა

რუსუდან ამირეჯიბი და კახა გაბუნია

წინამდებარე სტატია რიგით მეოთხეა სერიიდან, რომელიც კარნეგის საერთაშორისო მშვიდობის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის ერთობლივი პროექტის - „საქართველოს მომავალი“ - ფარგლებში ქვეყნდება.

საქართველო მრავალეთნიკური ქვეყანაა, სადაც ბევრ, სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ. 2014 წლის აღწერის მიხედვით, ქვეყნის მოსახლეობის დაახლოებით 87 პროცენტს ეთნიკური ქართველები შეადგენენ, ხოლო 13 პროცენტს - სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლები. ამ ჯგუფებიდან ყველაზე მრავალრიცხოვანი აზერბაიჯანელები არიან, რომლებიც საქართველოს მოსახლეობის 6 პროცენტს შეადგენენ, ხოლო ქვეყნის მოსახლეობის თითქმის 5 პროცენტი ეთნიკური სომეხია.

საბჭოთა კავშირის ეთნოლინგვისტური პოლიტიკის მემკვიდრეობის მძიმე კვალი ქვეყანაში ჯერ კიდევ საგრძნობია. სწორედ ეს მემკვიდრეობაა მიზეზი, რომ როგორც ქართველებს, ისე ეთნიკურ უმცირესობებს უჭირთ საკუთარი თავი ერთიანი სამოქალაქო ერი-სახელმწიფოს წევრებად აღიქვან.

წარმატებული სახელმწიფოს შენებისთვის უკიდურესად მნიშვნელოვანია უმცირესობების ინტეგრირება ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში, რაც ენის, განათლების და ეკონომიკური განვითარების სფეროებში სახელმწიფო პოლიტიკის

ცვლილებასთან ერთად, ეთნიკური ქართველების იმ მნიშვნელოვანი ნაწილის აზროვნების შეცვლასაც მოითხოვს, რომელსაც ნაკლები შეხება აქვს უმცირესობების წარმომადგენლებთან.

უმცირესობები თანამედროვე საქართველოში

ეთნიკურობა საბჭოთა კავშირში ინსტიტუციონალიზებული იყო. სტალინის მმართველობის პერიოდში ეგრეთ წოდებული ტიტულარული ეროვნებები, რომელთა მიხედვითაც ეწოდათ სახელები საბჭოთა კავშირის თხუთმეტ რესპუბლიკას, ამ რესპუბლიკებს თავიანთ საკუთრებად მიიჩნევდნენ და სხვა ეროვნებების დისკრიმინაციას ეწეოდნენ. ენა იმ ეთნონაციონალური პოლიტიკის ძირითადი კომპონენტი იყო, რომელიც დომინანტ მოსახლეობას უმცირესობებთან შედარებით მეტ უფლებებს უწესებდა.

საბჭოთა კავშირის დანგრევის შედეგად, მასში შემავალმა თხუთმეტმა რესპუბლიკამ დამოუკიდებლობა მოიპოვა. დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ საქართველო იმ გამოწვევის წინაშე დადგა, რომელიც ახალი სამოქალაქო, ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებას უკავშირდებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ყველა მცხოვრებმა ავტომატურად მოიპოვა საქართველოს მოქალაქეობა, უმცირესობებს მაინც არ შეეძლოთ სახელმწიფოს ცხოვრებაში სრულფასოვანი მონაწილეობა.

თანამედროვე საქართველოს ეთნიკური შემადგენლობა ძალზე მრავალფეროვანია. ქვეყნის უმცირესობებში შედიან: ზემოხსენებული აზერბაიჯანელები, სომხები, აგრეთვე, ბერძნები, ქურთები, იეზიდები, ასირიელები, ებრაელები, რუსები და უკრაინელები. ქისტები, ჩრდილოკავკასიის ჩეჩნების მონათესავე ხალხი, რომლებიც აღმოსავლეთ საქართველოში, კახეთში სახლობენ, ამ რეგიონის მოსახლეობის მხოლოდ 7 პროცენტს შეადგენენ. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს საქართველოს ოთხი რეგიონი, სადაც ეროვნული უმცირესობები კომპაქტურად სახლობენ. ესენია: **აფხაზეთი, სამხრეთი ოსეთი, ქვემო ქართლი - დიდი აზერბაიჯანული თემითა და სამცხე-ჯავახეთი - მრავალრიცხოვანი სომხური თემით.**

ქვემო ქართლი აზერბაიჯანს ესაზღვრება, ხოლო სამცხე-ჯავახეთი - სომხეთს. ეს მდებარეობა მნიშვნელოვნად განაპირობებს ამ რეგიონებში მცხოვრები აზერბაიჯანელებისა და სომხების სტატუსის პოლიტიზებას. ქართველების ნაწილი შემფოთებულია სეპარატიზმის მოსალოდნელი საფრთხისა და ქართული სახელმწიფოს მიმართ არალოიალობის გამო, ხოლო უმცირესობები ქართულ მოსახლეობასთან ასიმილაციას საკუთარი ეთნიკური იდენტობის საფრთხედ აღიქვამენ. ასიმილაციის შიში, განსაკუთრებით, სომხურ თემებში, და ეთნიკური ქართველების მხრიდან მხარდაჭერის ნაკლებობა აიძულებს ამ ეთნიკური ჯგუფების წარმომადგენლებს, დასაყრდენი თავიანთ ისტორიულ სამშობლოში, ეთნიკურად მონათესავე ხალხებს შორის ეძებონ.

ქართული პასპორტების ფლობის მიუხედავად, ამ ორ რეგიონში მცხოვრები ბევრი აზერბაიჯანელი და სომეხი თავს აზერბაიჯანისა და სომხეთის მოქალაქედ მიიჩნევს. სამცხე-ჯავახეთის მცხოვრებლები, განსაკუთრებით მამაკაცები, ხშირად, ზაფხულობით, რუსეთში მიემგზავრებიან სეზონური სამუშაოსთვის. შედეგად, რეგიონის მოსახლეობის დიდ ნაწილს როგორც ქართული, ისე რუსული პასპორტი აქვს. ასევე დიდია მათი რიცხვი, ვისაც სომხური პასპორტიც აქვს.

მიუხედავად ამისა, მრავალი კვლევისა და გამოკითხვის შედეგებით დასტურდება, რომ უმცირესობების წარმომადგენლები მაშინაც კი, როდესაც თავს თბილისისგან გაუცხოებულად გრძნობენ, საქართველოს მიმართ ერთგულებას იჩენენ და მას საკუთარ სამშობლოდ მიიჩნევენ. **2009 წელს ჩატარებული კვლევის** ფარგლებში

რესპონდენტებისთვის დასმული შეკითხვის - „რას ნიშნავს იყო საქართველოს მოქალაქე“ - პასუხად გამოკითხული აზერბაიჯანელებისა (84 %) და სომხების (87%) უდიდესმა ნაწილმა აღნიშნა: „ცხოვრობდე სამშობლოში“. თუმცა პასუხად კითხვაზე, აქტიურად იყვნენ თუ არა ისინი ჩართული ქვეყნის საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, არც ერთ აზერბაიჯანელს არ გაუცია დადებითი პასუხი, განსხვავებით გამოკითხული ეთნიკური სომხებისგან, რომელთა პოლიტიკური ჩართულობა საკმაოდ მაღალი იყო.

ლევან მიქელაძის ფონდისა და კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისის დაკვეთით კავკასიის კვლევითი რესურსების ცენტრის (CRRC) მიერ 2020 წელს ჩატარებული კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ უმცირესობებში კვლავ მზარდია ქართული სახელმწიფოს მიმართ ლოიალობა. რესპონდენტთა მხოლოდ 16-მა პროცენტმა განაცხადა, რომ მათთვის საქართველოს მოქალაქეობაზე უფრო მნიშვნელოვანი საკუთარი ეთნიკურობაა, ხოლო საქართველოს მოქალაქეობის უპირატესი მნიშვნელობა გამოკითხულთა 67-მა პროცენტმა აღნიშნა (სურათი 1). საქართველოს მოსახლეობის 15-მა პროცენტმა ორივე იდენტობას თანაბარი მნიშვნელობა მიანიჭა.

მმლავრი ეთნონაციონალიზმი

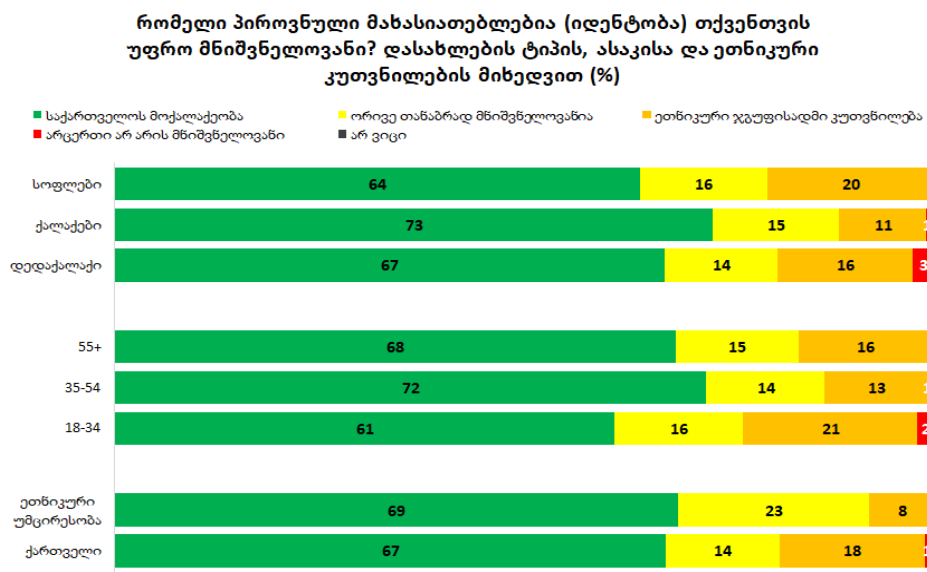
ეთნონაციონალური ტენდენციები მმლავრია როგორც უმცირესობებში, ისე ეთნიკურ ქართველებს შორის. უმრავლესობისა და უმცირესობების იდენტობები მნიშვნელოვნადაა განპირობებული ეთნოტერიტორიული პრეტენზიებით, რომლებიც შორეული წარსულიდან მომდინარეობს და განისაზღვრება საბჭოთა კავშირის დროს ისტორიის სწავლების სპეციფიკით. ეთნიკური ქართველების ნაწილი შემფოთებულია აზერბაიჯანულ თემში დემოგრაფიული ტენდენციებით, რაც იმ საბჭოთა ნარატივის გაგრძელებაა, რომლითაც ქართველი ნაციონალისტები გამოხატავდნენ წუხილს მუსლიმების საგანგაშო გამრავლების გამო. სომხებთან დაკავშირებით ქართველების შიში ქართულ ტერიტორიებსა და კულტურულ მემკვიდრეობაზე პრეტენზიას უკავშირდება.

CRRC-ის კვლევის შედეგები გვიჩვენებს, რომ განმტკიცებულია თანამედროვე საქართველოს მოქალაქეობის შეგრძნება: საქართველოს თითქმის მთელი მოსახლეობა აღნიშნავს, რომ ამაყობს საქართველოს მოქალაქეობით (სურათი

2). თუმცა, ჯერ კიდევ ძლიერია მოქალაქეობის ეთნიკური მდგენელი: გამოკითხულთა ნახევარი მიიჩნევს, რომ საქართველოს მოქალაქე მართლმადიდებელი ქრისტიანი უნდა იყოს. ეს კატეგორია გამორიცხავს ქვეყანაში მცხოვრებ თითქმის ყველა სომეხს, აზერბაიჯანელსა და ქისტს. გამოკითხულთა მნიშვნელოვანმა უმრავლესობამ, 30-მა პროცენტმა, მიუთითა, რომ მხოლოდ ეთნიკურ ქართველებს უნდა ჰქონდეთ უფლება საქართველოს მოქალაქეობაზე.

გამოკითხულთა დიდი ნაწილი მიიჩნევს ენას ქართული მოქალაქეობის მნიშვნელოვან ატრიბუტად. რესპონდენტთა 92-მა პროცენტმა განაცხადა, რომ საქართველოს მოქალაქე ქართულად უნდა ლაპარაკობდეს. 94 პროცენტი ასევე ფიქრობს, რომ ეთნიკური უმცირესობების იმ წარმომადგენლებისთვის, რომლებსაც საჯარო სექტორში სურთ მუშაობა, სავალდებულო უნდა იყოს ქართული ენის ფლობა.

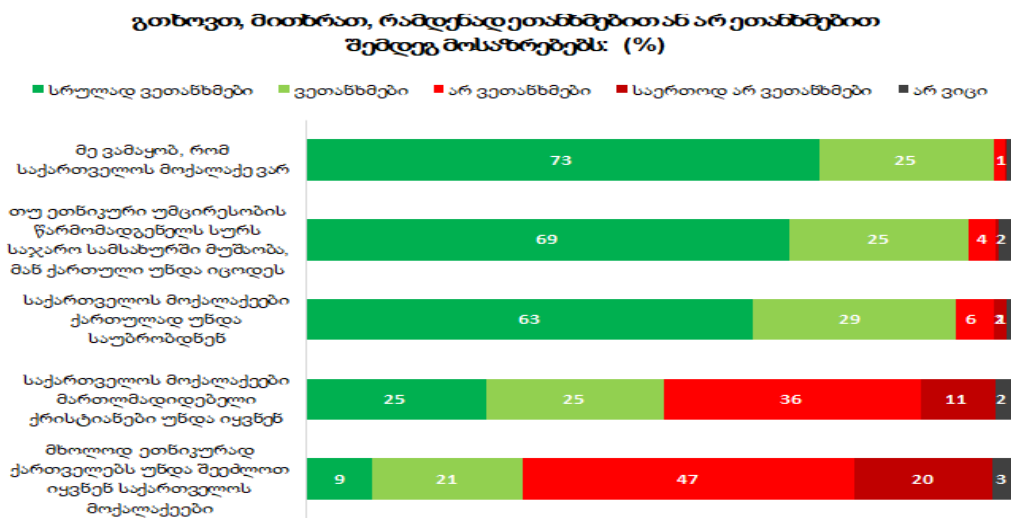
სურათი 1
ქართველების დამოკიდებულება იდენტობის მიმართ

წყარო: კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის ერთობლივი კვლევა, სექტემბერი, 2020

სურათი 2
ქართველების დამოკიდებულება ეთნიკურობის მიმართ

ეთანხმებით თუ არა ქვემოთ ჩამოთვლილ მოსაზრებებს საქართველოში ეთნიკურობასთან დაკავშირებით?

წყარო: კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის ერთობლივი კვლევა, სექტემბერი, 2020

საქართველოში რომ ჯერ კიდევ მყარადაა ფესვგადგმული ეთნონაციონალიზმი, შესაძლოა აიხსნას როგორც საბჭოთა ტოტალიტარიზმის მემკვიდრეობით, ისე ქართული ნაციონალიზმის იმ ტრადიციით, რომელიც მე-19 საუკუნის საქართველოში - იმ დროს რუსეთის კოლონიაში - გაჩნდა და რომელიც 1980-იანი წლების ბოლოს ხელახლა აღმოცენდა **ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის** დროს. ეს ინტელექტუალური ტრადიცია დაეფუძნა ქართული იდენტობის სამი კომპონენტის - მამულის, ენისა და სარწმუნოების კომბინაციას.

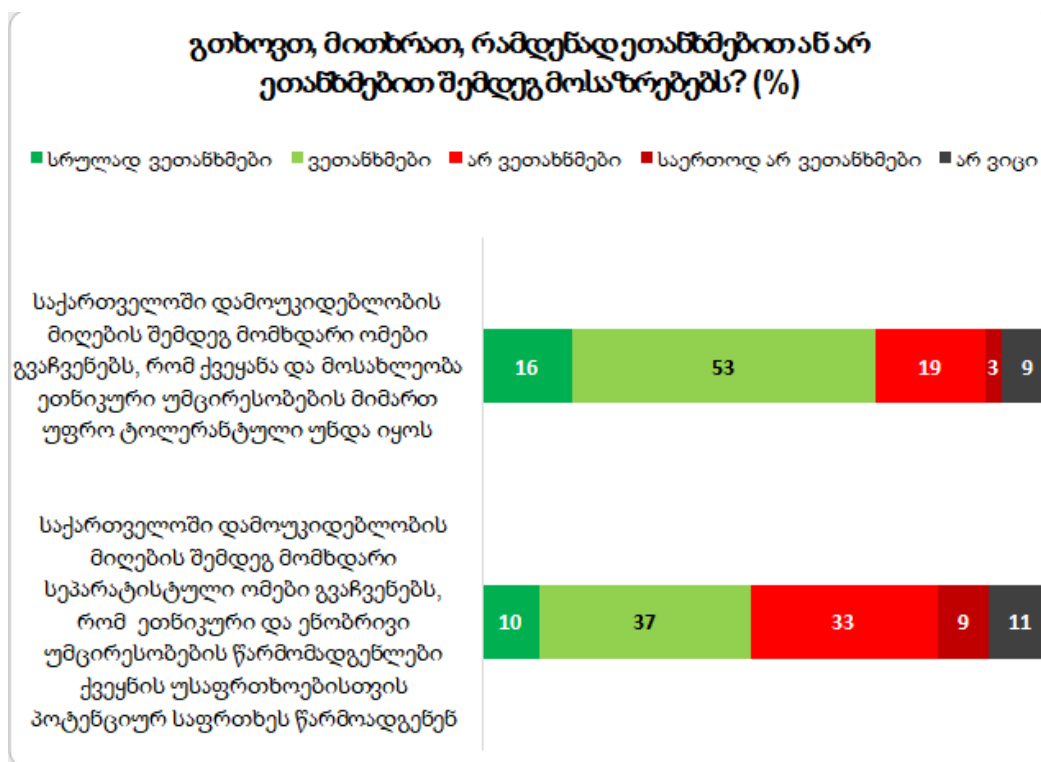
კვლევამ ასევე გამოკვეთა ქართველებს შორის არსებული არაერთგვაროვანი

დამოკიდებულება უმცირესობების მიმართ. ამ შეხედულებების განხილვა შესაძლებელია 1990-იან წლებში გაჩაღებული აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტების მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულების პრიზმიდან. კონფლიქტებმა დაადასტურა, თუ რაოდენ საზარელი შედეგები შეიძლება მოჰყვეს „სხვებისგან“ გამიჯვნასა და უმცირესობებისგან მტრის ხატის შექმნას. შედეგად, რესპონდენტთა 69 პროცენტი შემწყნარებლურადაა განწყობილი აფხაზეთისა და ოსების მიმართ. დამაინც, გამოკითხულთა 47 პროცენტი მიიჩნევს ეთნიკურ უმცირესობებს პოტენციურ საფრთხედ (სურათი 3).

სურათი 3

ქართველების დამოკიდებულება ეთნიკური უმცირესობების მიმართ

ეთანხმებით თუ არა ქვემოთ ჩამოთვლილ მოსაზრებებს საქართველოში ეთნიკურობასთან დაკავშირებით?

წყარო: კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის ერთობლივი კვლევა, სექტემბერი, 2020

თანამედროვე საქართველოში ნაკლებადაა განვითარებული ის, რასაც ამერიკელი სოციოლოგი მილტონ ბენეტი **ინტერკულტურული მგრძობელობა** უწოდებს. ინტერკულტურული მგრძობელობა გულისხმობს სხვა ჯგუფების

კულტურისა და წუხილის გაცნობიერებას. კვლევები ადასტურებს, რომ ეს ეხება უმცირესობების ყველა ტიპს. ბენეტის ინტერკულტურული მგრძობელობის მოდელის მიხედვით, ეთნიკური ქართველები დიდწილად იმყოფებიან ეთნოცენტრიზმის

ფაზაში, რაც გულისხმობს, რომ ისინი ახდენენ სხვების განსხვავებების მინიმუმზებას და უმეტეს შემთხვევაში უმცირესობებს არ აღიარებენ სახელმწიფოს სრულფასოვან წევრებად.

რელიგია განსხვავებულობის კიდევ ერთი მარკერია. ისტორიულად, საქართველოში რელიგია განაპირობებდა ეთნიკურობას. ეთნიკური ქართველები, რომლებიც სომხურ სამოციქულო ან გრიგორიანულ ეკლესიებში ინათლებოდნენ, სომხებად იწოდებოდნენ, ხოლო საქართველოს სამხრეთში მცხოვრებ კათოლიკე ქართველებს „ფრანგებად“ მოიხსენიებდნენ. ყველა მუსლიმი, განურჩევლად მათი აზერბაიჯანული, ირანული თუ თურქული წარმომავლობისა, „თათრებად“ მიიჩნეოდნენ.

თანამედროვე საქართველოს მოსახლეობის 13 პროცენტი ქართულ მართლმადიდებელ ეკლესიას მიეკუთვნება, სომხების უმეტესობა - სომხურ სამოციქულო ეკლესიას, ხოლო აზერბაიჯანელები და ქართველების მხოლოდ მცირე ნაწილი მისდევს ისლამს. დამაინც, მუსლიმების ეთნიკურ წარმომავლობას დიდი მნიშვნელობა არ ენიჭება; როგორც ეთნიკურად ქართველი, ისე არაქართველი მუსლიმები [განიცდიან დისკრიმინაციას](#), დიდწილად ქართველი მართლმადიდებელი ქრისტიანების მხრიდან.

როდესაც საქმე ეხება საკულტო და რელიგიური დანიშნულების დაწესებულებების მშენებლობას, საქართველოს კანონმდებლობა საკმაოდ ლიბერალურია. თუმცა, ადგილობრივი ხელისუფლებები ხშირად ამბობენ უარს გასცენ მშენებლობის ნებართვა რელიგიური ჯგუფებისთვის ან დისკრიმინაციულ საფუძველზე აკიანურებენ პროცესს.

სხვა რელიგიური ჯგუფებისგან განსხვავებით, საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას კონსტიტუციით განსაზღვრული სპეციალური იურიდიული სტატუსი აქვს. ეკლესია, ზოგადად, პრივილეგიებით სარგებლობს, რასაც სხვა რელიგიური თემები უთანასწორობად აღიქვამენ. ბუნებრივია, ეს არათანაბარი მიდგომა ხელს უშლის სეკულარული გარემოს შექმნას და აფერხებს უმცირესობების ინტეგრაციას.

სახელმწიფო პოლიტიკა უმცირესობების მიმართ: ზრახვები და რეალობა

მიუხედავად მთავრობის მიერ არაერთგზის დეკლარირებული პროგრესისა, ქართულ საზოგადოებაში ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციის პროცესი ნელი ტემპით მიმდინარეობს. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში საქართველომ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადადგა დემოკრატიული სახელმწიფოს მშენებლობისკენ, თუმცა მდგრადი დემოკრატიული ინსტიტუტების სამირკველი ჯერ კიდევ მყიფეა. უმცირესობების უნდობლობა სახელმწიფო პოლიტიკური ინსტიტუტების მიმართ და ამ ინსტიტუტების სისუსტე იწვევს გაუცხოებასა და იზოლაციას. CRRC-ის კვლევამ ასევე ცხადყო, რომ ქართველების უმეტესობის აზრით, ქალები და ეთნიკური უმცირესობები საკმარისად არიან წარმოდგენილი პარლამენტში (სურათი 4).

შეიძლება ითქვას, რომ მთავრობის წინაშე მდგარი ყველაზე დიდი გამოწვევა უმცირესობების კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და ქართულ კულტურულ სივრცეში მათ სრულფასოვან ინტეგრაციას უკავშირდება. განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო ფინანსურ მხარდაჭერას უწევს რამდენიმე პროექტს, რომელთა მიზანსაც ეთნიკური უმცირესობების კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნება და ხელშეწყობა წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, ნაკლები ყურადღება ეთმობა ქართველებისთვის უმცირესობების კულტურულისა და ტრადიციების გაცნობას.

2005 წელს თბილისმა შემოიღო ინსტიტუციური მიდგომა ეთნიკური უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის მიმართ. ევროსაბჭოს „ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის ჩარჩო კონვენციის“ შესაბამისად, საქართველომ შეიმუშავა პოლიტიკა, რომელიც ეფუძნებოდა უმცირესობების ეთნიკური იდენტობების პატივისცემის პრინციპსა და მათი უფლებების რეალიზაციისთვის შესაბამისი პირობების შექმნის იდეას. 2009 წელს, მთავრობის გადაწყვეტილებით, შეიქმნა ტოლერანტობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის სახელმწიფო კონცეფცია და შემუშავდა სამოქმედო გეგმა 2009-2014

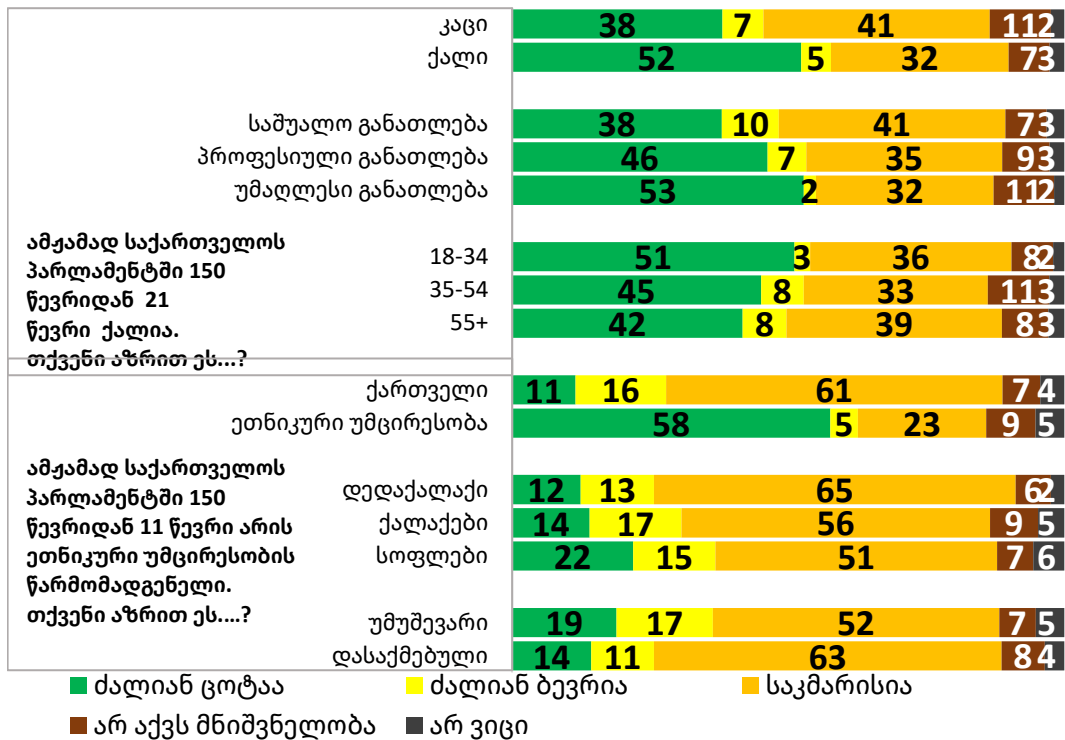
წლებისთვის, რომელშიც განისაზღვრა სახელმწიფოს მიდგომა სამოქალაქო ინტეგრაციის მიმართ. 2015 წელს სამინისტროებმა დაამტკიცეს სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია და 2015-2020 წლების სამოქმედო გეგმა. ამ ეტაპზე

მთავრობა მუშაობს 2021-2030 წლების სტრატეგიასა და შესაბამის სამოქმედო გეგმაზე. ხსენებული სამოქმედო გეგმები წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს ინსტრუმენტებს ქვეყნის სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის განხორციელებისთვის.

სურათი4

ქართველების დამოკიდებულება საქართველოს პარლამენტში წარმომადგენლობის მიმართ

საქართველოს 150-წევრიან პარლამენტში ოცდაერთი ქალია და ეთნიკური უმცირესობების 11 წარმომადგენელი. როგორ ფიქრობთ, ეს მაჩვენებლები მეტისმეტად დაბალია თუ მეტისმეტად მაღალი?

წყარო: კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის ერთობლივი კვლევა, სექტემბერი, 2020

საქართველოს დემოკრატიული ინსტიტუტები იმდენად განუვითარებელია, რომ კანონმდებლობა ხშირად მხოლოდ ქაღალდზე არსებობს, ხოლო მისი განხორციელების მექანიზმები ან ძალზე სუსტია, ან საერთოდ არ არის. შესაბამისად, იდეალური კანონმდებლობის არსებობის პირობებშიც კი, მისი აღსრულება კითხვის ნიშნის ქვეშ დგება. ამ პროცესში არსებული ნაკლოვანებების საამკარაოზე გამოტანა, რეკომენდაციების შემუშავება და შესაბამის სახელისუფლებო უწყებებთან ერთობლივი

მუშაობა საჭიროებს სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენელი ორგანიზაციების მონიტორინგს.

ენობრივი პოლიტიკა

ენობრივი პოლიტიკა უმნიშვნელოვანესია ეფექტიანი ინტეგრაციისთვის. საქართველოში მცხოვრები უმცირესობების წარმომადგენლებს ხშირად უჭირთ ქართულ ენაზე ლაპარაკი, მათ მშობლიურ ენებს

სახელმწიფოში არანაირი სტატუსი არ აქვს და, შესაბამისად, არც საჯარო სივრცეში გამოიყენება. ენობრივი დაყოფა საბჭოთა კავშირის დროიდან იღებს სათავეს. საბჭოთა კავშირის ენობრივი პოლიტიკისგან თავდაცვის მიზნით, მცირე ერები ენას, როგორც საკუთარი იდენტობის მდგენელს, განსაკუთრებულ პრიორიტეტს ანიჭებდნენ. და რადგან საბჭოთა კავშირი არ აღიარებდა რელიგიას, ენამ კიდევ უფრო დიდი მნიშვნელობა შეიძინა. მიუხედავად იმისა, რომ ქართულის, როგორც რესპუბლიკის სახელმწიფო ენის სტატუსი 1978 წლის საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციით განისაზღვრა, რუსული მაინც რჩებოდა კანონმდებლობის, მეცნიერების და ერებს შორის კომუნიკაციის ენად. ამ გარემოების კვალი დღემდეა შემორჩენილი - ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული ადგილები ქართულის ცოდნის დაბალი დონით გამოირჩევა.

ენობრივ პოლიტიკასა და მიდგომებს შორის, რომელსაც ქვეყნის ხელისუფლება ეროვნულ უმცირესობებს სთავაზობს, სახელმწიფო სერვისების მიწოდება უმცირესობების ენებზე ყველაზე დიდი მოწონებით სარგებლობს CRRC-ის კვლევის ქართველ რესპონდენტებს შორის (სურათი 5). თუმცა, გამოკითხულები უარყოფითად აფასებენ ქუჩის აღმნიშვნელი ნიშნების უმცირესობების ენაზე განთავსებისა და სასამართლო განხილვების ამ ენებზე წარმართვის იდეას.

ენის სწავლება მთავრობის მხრიდან მეტ ყურადღებას საჭიროებს. ამჟამად საქართველოში 208 არაქართულენოვანი საჯარო სკოლა ფუნქციონირებს. გარდა ამისა, სკოლებში ასევე მოქმედებს 89 არაქართულენოვანი სექტორი, სადაც სწავლა რუსულად, სომხურად ან აზერბაიჯანულად მიმდინარეობს. სულ ქვეყანაში, არაქართულენოვან სკოლებსა და სექტორებში, 52.000 მოსწავლე ირიცხება.

ძირითადი პრობლემაა არაქართულენოვანი სკოლების მასწავლებელთა დაბალი კვალიფიკაცია. საბჭოთა კავშირის დაშლიდან მოყოლებული, საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში არც ერთი პროგრამა არ დანერგილა, რომელიც მასწავლებლებს ამგვარ სკოლებში მუშაობისთვის მოამზადებდა. შედეგად, არაქართულენოვან სკოლებში მასწავლებლების საშუალო ასაკი ძალზე დიდია: 60 პროცენტზე მეტი [საქენსიო ასაკისაა](#). ამ პრობლემას ემატება სახელმძღვანელოების თარგმნის უადრესად დაბალი დონე, რაც ერთად სერიოზულ ზიანს აყენებს განათლების ხარისხს არაქართულენოვან სკოლებში.

როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო დონეზე ჩატარებული კვლევების შედეგები ადასტურებს, რომ არაქართულენოვანი სკოლების კურსდამთავრებულებს შორის ქართული ენის ცოდნის დონე უკიდურესად დაბალია, რაც მთავრობის მხრიდან დაუყოვნებელ რეაგირებას საჭიროებს. 2006 წლიდან მოყოლებული, განათლების სამინისტრო სხვადასხვა პროექტს ახორციელებს ქართულის, როგორც არაქართულენოვან სკოლებში მეორე ენის, სწავლების მხარდასაჭერად. თუმცა, ამგვარი პროექტები წარმატების მაღალი მაჩვენებლით ვერ დაიკვეხნის.

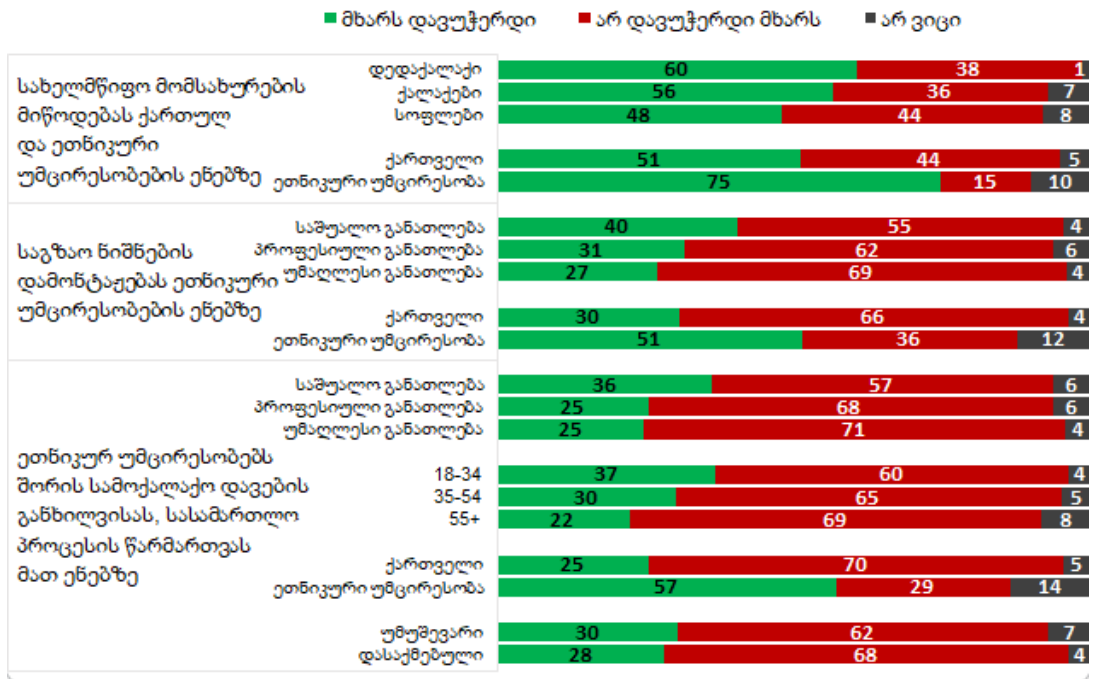
აქვე უნდა აღინიშნოს პროექტი, რომელიც იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენს. ეს არის [საშეღავათო პოლიტიკა](#), რომელიც „1+4 საგანმანათლებლო პროგრამის“ სახელწოდებითაა ცნობილი და რომელსაც საქართველოს მთავრობა 2010 წლიდან ახორციელებს. ამ პროგრამის ფარგლებში გამოყოფილია კვოტა [არაქართულენოვანი სტუდენტებისთვის](#), რომლებსაც შესაძლებლობა აქვთ, ერთი წლის განმავლობაში შეისწავლონ ქართული ენა და შემდეგ უგამოცდოდ გააგრძელონ განათლების მიღება მათთვის სასურველ საბაკალავრო პროგრამაზე.

სურათი 5

ქართველების დამოკიდებულება უმცირესობების ენებთან დაკავშირებული პოლიტიკის მიმართ

მოიწონებდით თუ არა ქვემოთ აღწერილ მიდგომებს საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების ენების მიმართ?

დაუჭერდით თუ არა მხარს შემდეგ ეთნიკური უმცირესობებით მჭიდროდ დასახლებულ ადგილებში:

წყარო: კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის ერთობლივი კვლევა, სექტემბერი, 2020

პროგრამის დადებითმა შედეგებმა გააუმჯობესა საქართველოს უმაღლესი განათლების სასწავლებლებში უმცირესობების მიერ მიღებული განათლების ხარისხი, გაიზარდა ნდობა ამ ინსტიტუტების მიმართ და გააჩინა იმედი, რომ ახალგაზრდები განათლების მიღების შემდეგ საქართველოში შეძლებენ დასაქმებას. ასევე გაიზარდა იმ ახალგაზრდების რიცხვი, რომლებსაც შეუძლიათ უმაღლესი განათლება ქართულ ენაზე მიიღონ. კანონში შეტანილმა ცვლილებამ, რომელიც საშუალებას აძლევს უმცირესობების წარმომადგენლებს, მშობლიურ ენაზე ჩააბარონ ზოგადი უნარების გამოცდა, გაზარდა ამ ჯგუფების მოტივაცია უმაღლესი განათლების მისაღებად. არაქართულენოვანი მოსახლეობა ახლა მეტადაა ინფორმირებული ამ ცვლილებების შესახებ. უკვე არსებობს პროგრამაში წარმატებული მონაწილეობის მაგალითები.

განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ ქართული ენის ეფექტიანი სწავლებისა და, ამავდროულად, უმცირესობების ენების დაცვის მიზნით, შეიმუშავა მულტილინგვური განათლების რეფორმა, რომელმაც ჩაანაცვლა მონოლინგვური სწავლების მოდელი და არაქართულენოვან სკოლებში შეიტანა ქართული, როგორც სწავლების დამატებითი ენა.

რეფორმის განხორციელების პროცესში წარმოიშვა ისეთი პრობლემები, რომლებიც ართულებს სკოლებისთვის ახალ მოდელზე გადასვლას. ამ პრობლემებს შორისაა, მაგალითად, მოუქნელი სასწავლო პროგრამა, გაკვეთილების ცხრილის შედგენასთან დაკავშირებული სირთულეები და პედაგოგთა დაბალი ანაზღაურება. ხაზგასასმელია, რომ მულტილინგვური განათლების მოდელი გულისხმობს ენისა და საგნობრივი შინაარსის ინტეგრაციას ისეთ საგნებში, როგორებიცაა

მათემატიკა, ბუნებისმეტყველება და საზოგადოებრივი მეცნიერებები რაც, თავის მხრივ, საჭიროებს გაკვეთილების ცხრილში ცვლილებების შეტანასა და სასწავლო პროგრამის შესაბამისად მორგებას. ეს კი ნიშნავს, რომ ამ ყველაფერს სჭირდება მასწავლებლების დამატებითი ძალისხმევა. მოტივაციის ასამაღლებლად და დასაინტერესებლად მთავრობამ უნდა იზრუნოს მათთვის ხელფასების მომატებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ მთავრობა, როგორც ჩანს, ჯერ მზად არ არის ამგვარი ცვლილებებისთვის, საპილოტე პროექტების სახით მაინც გადაიდგა პირველი ნაბიჯები.

სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები

სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს უდიდესი წვლილი შეაქვთ იმ უთანასწორობაში, რომლის წინაშეც საქართველოს ეთნიკური უმცირესობები დგანან. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს კანონმდებლობა ქვეყნის მოქალაქეებს სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობისგან ნომინალურად იცავს, უმცირესობებს მეტი ძალისხმევა სჭირდებათ ეკონომიკური უფლებების რეალიზებისა და სოციალური სერვისებით სრულფასოვანი სარგებლობისთვის.

ეკონომიკური საქმიანობა ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთში, დედაქალაქ თბილისისგან განსხვავებით, ბევრად უფრო მდორედ მიმდინარეობს. სამცხე-ჯავახეთი და ქვემო ქართლი სასოფლო-სამეურნეო რეგიონებია. ამ რეგიონებში მოდის საქართველოს კარტოფილის მოსავლის ნახევარზე მეტი. ქვემო ქართლის დაბლობებზე მოდის მარცვლეული და ხორბალი, ხოლო მესაქონლეობას ორივე რეგიონში მისდევენ.

საქართველოს მთავრობამ რამდენიმე სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამა განახორციელა, რომლებიც ეთნიკური უმცირესობების ეროვნულ ეკონომიკაში ინტეგრაციის ხელშეწყობას ისახავს მიზნად. ჯერჯერობით ძირითადი აქცენტი საინფორმაციო კამპანიებზე კეთდება, რაც კახეთში, ქვემო ქართლსა და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონებში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობებისათვის სოფლის მეურნეობის კოოპერატივების მხარდაჭერის სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამის შესახებ რჩევის მიწოდებას გულისხმობს.

მთავრობამ ასევე მიიღო გარკვეული ზომები ამ რეგიონში მცხოვრები ახალგაზრდების განვითარებისა და დასაქმების ხელშეწყობად. მაგალითად, სპორტისა და ახალგაზრდულ საქმეთა სამინისტრომ ახალგაზრდების სამეწარმეო კომპეტენციის განვითარების პროგრამის ფარგლებში დააარსა რეგიონული სამეწარმეო სკოლა, ხოლო 2018 წელს ქვემო ქართლში მცხოვრები ქალებისთვის ბიზნესის დაწყების შესახებ ორგანიზებული სატრენინგო კურსის მესვეურები იმედოვნებდნენ, რომ ტრენინგი წახალისებდა ქალების მონაწილეობას კერძო სექტორში. სამწუხაროდ, მხოლოდ ამით შემოიფარგლება მხარდაჭერის ღონისძიებების ჩამონათვალი, რაც აუცილებლად უნდა გამოსწორდეს.

უმუშევრობა ჯერ კიდევ რჩება საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების ყველაზე მწვავე პრობლემად. ისინი სირთულეებს ეჩვენებიან სამუშაოს ძიებისას მრავალ სფეროში, მათ შორის, საჯარო სექტორში. 2017 წელს საქართველოს მთავრობამ ეთნიკური უმცირესობების თემებში მცხოვრებ ახალგაზრდებს, საჯარო ადმინისტრაციაში დასაქმების ხელშეწყობის მიზნით, შესაძლებლობა მისცა გაეცლოთ სტაჟირება სახელმწიფო უწყებებში და განევიტარებინათ პროფესიული უნარ-ჩვევები. ზურაბ ჟვანიას სახელობის სახელმწიფო ადმინისტრირების სკოლა, რომელიც 2006 წელს ქუთაისში გაიხსნა, საშუალებას აძლევს საქართველოს საჯარო მოხელეებს მთელი ქვეყნის მასშტაბით გაიარონ მოკლე და გრძელვადიანი პროფესიული განათლების პროგრამები. თუმცა, სკოლის კურსდამთავრებულებს ხშირად სათანადოდ არ აფასებენ და ადგილებზე სამუშაოს ხშირად სთავაზობენ სხვა კანდიდატებს, რომლებსაც არ გააჩნიათ ქართული ენის სათანადო კომპეტენცია ან პროფესიული უნარები.

დასკვნა და შემდგომი მოქმედების პრიორიტეტები

ქვეყანაში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობები საქართველოს სამშობლოდ მიიჩნევენ და აცხადებენ, რომ მათთვის უცხო არ არის ქართული სახელმწიფოებრიობის იდეა, როგორც ზოგადი პრინციპი, რაც

დადებითი მოვლენაა, თუმცა უმცირესობების მონაწილეობა ქვეყნის საჯარო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში ჯერ კიდევ ძალზე შეზღუდულია. უმცირესობათა თემების გაუცხოებას დანარჩენი საზოგადოებისგან კიდევ უფრო ამძაფრებს ვაჭრობისა და ეკონომიკური ურთიერთობების შეზღუდული შესაძლებლობები, ხოლო ქვეყნის ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ურთიერთობა დიდწილად განპირობებულია ამ ჯგუფებში გავრცელებული, საბჭოთა კავშირის პერიოდში ჩამოყალიბებული ცრურწმენებითა და სტერეოტიპებით.

წარმატებული სახელმწიფოს მშენებლობის პროცესი გულისხმობს უმცირესობების ინტეგრირებას ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში. იგი ასევე საჭიროებს დამოკიდებულებების ცვლილებას ეთნიკურად ქართული მოსახლეობის უდიდეს ნაწილში, რომლებსაც განსხვავებული ეთნიკური წარმომავლობის თანამოქალაქეებთან ან მეტად შეზღუდული შეხება აქვთ, ან საერთოდ არ გააჩნიათ რაიმე კომუნიკაცია და ამიტომ მათში ჯერ კიდევ მძლავრობს ამ ჯგუფების შესახებ არასწორი და ტენდენციური შეხედულებები.

ვითარების გამოსასწორებლად სახელმწიფო პოლიტიკა რამდენიმე ძირითადი მიმართულებით უნდა შეიცვალოს.

ქართულ და არაქართულენოვან მოსახლეობას შორის არსებული ენობრივი ბარიერი ხშირად მიიჩნევა ეთნიკური უმცირესობების გაუცხოების ძირითადი მიზეზად. ქართული ენის სათანადოდ ფლობა კომუნიკაციისა და პროფესიული განვითარების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია, თუმცა ეს უკანასკნელი არ არის საკმარისი ეთნოიზოლაციონიზმის აღმოსაფხვრელად.

საჭიროა, რომ განათლების სისტემამ უზრუნველყოს ქართული ენის შესწავლის შესაძლებლობა ეთნიკური უმცირესობებისთვის და, ამავდროულად, დაიცვას მათი ენებიც. ამისათვის სახელმწიფომ მაქსიმალურად უნდა გაზარდოს ადგილობრივი სამუშაო ძალის პოტენციალი და შესთავაზოს მათ მოსამზადებელი პროგრამები ქართულ ენაზე სწავლების და მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ხელშეწყობისთვის. განათლების სისტემა უნდა ზრუნავდეს

საქართველოს მოქალაქის აღზრდაზე და არა - ერთი რომელიმე ჯგუფისთვის პრივილეგიების მინიჭებაზე. კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია მდგრადი დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარება: საქართველოში უნდა შეიქმნას გარემო, რომელშიც სახელმწიფო გაითვალისწინებს თითოეული ინდივიდის ინტერესებსა და უკეთ დაიცავს მერიტოკრატიის პრინციპებს. ამასთან, საჭიროა ადგილობრივი თვითმმართველობების გაძლიერება და ხელშეწყობა, რაც წახალისებს მოქალაქეების მონაწილეობას ადგილობრივ პოლიტიკურ პროცესებში და დაეხმარება მათ, დაიცვან საკუთარი კულტურული იდენტობა.

განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ, საერთაშორისო დონორებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების ხელშეწყობით, უნდა წახალისოს ინტერკულტურული საგანმანათლებლო პროექტები, რათა წარმოაჩინოს საქართველოს ისტორიულ განვითარებაში უმცირესობების პოზიტიური და გავლენიანი როლი.

მნიშვნელოვანია, რომ უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში ხელი შეეწყოს იმ სფეროებისა და სექტორების განვითარებას, რომლებიც სპეციფიკურია სწორედ ამ რეგიონებისთვის. იგულისხმება კერძო ინიციატივების მხარდაჭერა სოფლის მეურნეობის სექტორში და გადამამუშავებელი საწარმოების რაოდენობის ზრდის ხელშეწყობა ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონებში. ასევე რეკომენდებულია ამ რეგიონებში ინდუსტრიული ცენტრების მხარდაჭერა სამუშაო ადგილების შექმნისა და ეკონომიკური აქტივობის წახალისების მიზნით. განათლებისა და კულტურის სამინისტროებმა, ისევე და ისევე საერთაშორისო დონორი და არასამთავრობო ორგანიზაციების ხელშეწყობით, უნდა წამოიწყონ საზოგადოებასთან ურთიერთობის ფართომასშტაბიანი კამპანიები, რათა იზრუნონ დომინანტ მოსახლეობაში უმცირესობების კულტურის, ტრადიციებისა და ფასეულობების შესახებ ცნობიერების ამაღლებაზე, რაც ხელს შეუწყობს გაუცხოების დაძლევას და დაეხმარება საზოგადოებას მიიღოს განსხვავებული კულტურები.

და ბოლოს, მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფომ მეტი ყურადღება დაუთმოს და

პრაქტიკული ნაბიჯები გადადგას უმცირესობების მიმართ სტრატეგიის შემუშავებისკენ, რათა უზრუნველყოს უმცირესობების სრულფასოვანი და თანაბარი მონაწილეობა ქვეყნის პოლიტიკურ და სოციალურ ცხოვრებაში.

ავტორების შესახებ

რუსუდან ამირეჯიბი თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტის მკვლევარია.

კახა გაბუნია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორია. ის ასევე არის სამოქალაქო ინტეგრაციისა და

ინტერეთნიკური ურთიერთობების ცენტრის თავმჯდომარის მოადგილე.

პროექტი „საქართველოს მომავალი“ ხორციელდება კარნეგის ფონდის ევროპის ოფისისა და ლევან მიქელაძის ფონდის მიერ შედედეთის სამთავრობო ოფისისა და ფინეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ფინანსური მხარდაჭერით.

შენიშვნები

დოკუმენტში წყაროები მითითებულია ე.წ. ჰიპერლინკებად, რომლებიც ძირითადი ტექსტიდან მწვანე ფერით არის გამოყოფილი.